

מחקר והוראה

בית הספר בת־דור

בהחזקתה של להקתה של מרתה גראהאם באמריקה, ומאוחר יותר יסדה את להקות המחול „בת־שבע“ ו„בת־דור“ בארץ. זינט אורדמן, מנהלת בית־הספר „בת־דור“ מסבירה, שהשיעורים הם חלק בלתי נפרד ממלאכת הרקדן, וללא האומנות — אין אמנות. כעשרים מורים, בתוספת מורים־אורחים מחו"ל, מלמדים את אמנות המחול בכל השלבים, מן המתחילים ועד למקצוענים.

בכיתות הנמוכות (מתקבלים תלמידים מגיל 6 ומעלה) מלמד דים בשיטת הוראה המבוססת על תוכנית הלימודים של האקדמיה המלכותית למחול הבריטית. מגיל 10 מתחילים התלמידים ללמוד גם את תורת המחול המודרני של גראהאם. אולם עליהם להשתתף לפחות בשיעור שבועי אחד בבאלט הקלאסי, וכן הם מקבלים שיעורים במוסיקה.

בכיתות העליונות לומדים התלמידים מחול מודרני ובאלט כאחד, בשיטות הוראה הכלולות סגנונות שונים, ביחוד בשיטה הרוסית. שיעורי המוסיקה כוללים יסודות עיצוב המחולות ותולדות המחול. מחול הג'אז הוא בבחינת שיעורי־בחירה.

„יכולת הרקדן לשלוט בכלי שלו — גופו — דורשת שנים רבות והדרכה מפי מורים מוסמכים ומוכשרים“ — אומרת זינט אורדמן. „על מנת לאפשר לתלמידים רבים ככל האפשר להשתתף יצרנו שיטה של מילגות. נוכחות התלמיד בשמונה שיעורים בשבוע היא הדרישה המינימאלית המאפשרת קבלת מילגה מלאה.“

אין תחליף ללימוד מעמיק. בדרך זו מטפחת „בת־דור“ את יכולתו של התלמיד ואת אהבתו למחול. ■

בהצבת תקנים למחול יש מוזרות מסויימת, שהרי כל אלה העוסקים במחול, עושים זאת מתוך אהבה אליו. כיצד נמוד משהו אהוב בקניימדיה אובייקטיביים? למעשה באמנויות, כבתחומים אחרים, קיימים סוגים שונים של אהבה. קביעת תקנים מאפשרת את מדידת ההתקדמות, הצמיחה וההישגים. היום נקבעים התקנים בהוראת המחול בישראל על־ידי בית־הספר של „בת־דור“. לו שש־מאות תלמידים בתל־אביב ושלוש־מאות נוספים בסניפו הבאר־שבעי. את בוגריו תמצא בכל להקת מחול בארץ. כל אלה תופכים בית־ספר זה לנותן הטון, לקובע קנה־המידה.

בית־הספר נוסד בשנת 1967 על־ידי בת־שבע דה־רוטשילד ביחד עם זינט אורדמן. לא מכבר היא אמרה בשעת ראיון: „הרעיון הבסיסי שלנו הוא, שכל לימוד המחול חייב להיות רציני. רצינות זו דורשת קביעת אמצעים, שיבטיחו הוראה מתמדת — ונכונה. בית־הספר שלנו מבוסס על רצינות זו ואין זה משנה, האם שאיפתו של התלמיד הבודד היא עיסוק במחול כבתחביב, אם ברצונו להיות לרקדן מקצועי, או לעסוק בביקורת המחול או, פשוט, יהווה צופה בעל־ידע.“

לדעתה דרושים שני מיני טכניקה לרקדן בימינו. „תוכנית הלימודים שלנו כוללת באלט ומחול מודרני, והיא מאפשרת לתלמיד להשתלם ברמה, שתאפשר לו להכין את עצמו להופעה על הבימה. התקנים שקבענו, לא אנחנו המצאנו אותם. הם קיימים ומקובלים בעולם, והכרחיים לחינוכו של הרקדן.“ בת־שבע, דה־רוטשילד מבססת את השקפתה על נסיון רב־שנים בהפקה בתחום המחול. במשך שנים רבות עזרה

המחלקה למחול באקדמיה בירושלים

האקדמיה למוסיקה ע"ש רובין בירושלים עומדת להוסיף שנת לימודים למסלול השלוש־שנים של המחלקה למחול שלה. בוגריה הם היחידים היכולים לזכות בארץ בתואר אקדמי בתחום המחול. המחלקה נוסדה לפני כ־15 שנה, והיא מנהלת על־ידי חסיה לוי־אגרון.

תכנית הלימודים כוללת סגנונות וטכניקות רבות, וכן כור־אוגראפיה (המרצה — גרטרוד קראוס), מחולות עדתיים (ק. סופר), תולדות המחול וביקורת המחול (ג'ואן קאס), פדגוגיה של חינוך התנועה (חסיה לוי־אגרון), מחול רפואי (מדלין רודין) וכן הבנת המוסיקה ותיאוריה.

כ־300 תלמידים שאינם סטודנטים באקדמיה עצמה לוקחים חלק בשיעורים הפתוחים, הנערכים אחרי שעות ההוראה הרגילות. ■

ספריה למוסיקה ומחול בתל־אביב

יש לקוות שהמדור למחול בספריה המוסיקאלית בתל־אביב, הנמצאת ברח' ביאליק 26, תפתח בקרוב את דלתותיה בפני הציבור. אוסף הספרים, העתונות ופרסומים אחרים בתחום תולדות המחול, המחול הרפואי, וכתבי־התנועה מצוי בקומה השלישית של הבניין, ומחכה לסידורו לקראת הפתיחה. האוסף כולל גם סרטים („החלל“ — מסדרת הסרטים העוסקים ביסודות המחול של מארי לואיס; „הפאבאן של הכושי“ — מאת חווה לימון). בתכנית, נוסף לפתיחת חדר־קריאה ועיון, הקרנת סרטי־מחול, הרצאות עם הדגמות ותערוכות.

אן וילסון (מארה"ב) היא שיומה את הקמת הספריה למחול, והתכנית מתבצעת בעזרתה של ימי סטרומ, בשיתוף הקרן לתרבות אמריקה־ישראל. אנשי מחול אמריקנים שונים תרמו מספריהם לאוסף. ■

המרכז הקיבוצי למחול בגליל המערבי

מזה עשר שנים קיים בקיבוץ געתון אולפן למחול. זהו מרכז שבו סטודיו עם פסנתר, מראות על קירותיו, לינולאום שחור מכסה את ריצפתו, ובו גם חדרים לחברי להקת המחול הבינ-קיבוצית וכמובן משרד המלא ספרים ותצלומים, וכרזות מכסות את קירותיו. בעבר היה הבניין מכון לייבוש טאבק, ומחלקה בבית-חרושת לייצור ברגים. כיום זו סדנא לרקדני הקיבוצים.

כ-150 תלמידים לומדים בין כתליו. אלה באים מקיבוצים ומושבים באיזור געתון. האולפן מנוהל על-ידי המועצה האזורית, המעמידה את המקום לרשות האולפן ודואגת לתקציבו. מתקיימים שיעורים בבאלט, במחול מודרני, ג'אז, אימפרוביזציה יצירתית, כתב-התנועה של אשכול-ואכמן, וכן קורסים להשתלמות מורי-מחול מהתנועה הקיבוצית.

מורי האולפן כוללים את קיי לוטמאן, מנהלה האמנותי של

המרכז לכתב תנועה

בינואר 1973 נוסד בפאקולטה לאמנויות באוניברסיטת תל-אביב מרכז למחקר כתב-תנועה, שבראשו פרופ' נועה אשכול. בכך ניתנה הכרה רשמית לכתב-התנועה, כנושא למחקר בתחום האמנויות והקומוניקציה. הכרה זו קידמה גם את העבודה שנעשתה ב"חברה לכתב-תנועה", זו נוסדה בשנת 1968, על-מנת לעזור לאנשים המעוניינים בנושא — תלמידיה ועמיתיה של נועה אשכול.

במסגרת החברה פועלות קבוצות-עבודה, המטפלות בתחומים שונים של רישום תנועה על כל צורותיה. אחת מקבוצות אלה היא קבוצה של רקדנים, הנוטלת חלק בעבודה על מחולות שעוצבו באמצעות כתב-התנועה.

"הקבוצה הקאמרית למחול" מוסיפה להופיע מדי שנה בישראל לפני אנשים המתעניינים במהות התנועה. כמו כן, היא הופיעה באיטליה, אנגליה וארה"ב.

החיפוש אחרי כתב-תנועה שימושי הביא לידי יצירת כתב-התנועה של אשכול-ואכמן, שיטה שהומצאה ופותחה על-ידי נועה אשכול ואברהם ואכמן (כיום פרופסור לארכיטקטורה ותכנון ערים בטכניון). ספר הלימוד הראשון של כתב-התנועה פורסם בלונדון בשנת 1958.

ברור שמבחנה של השיטה כאמצעי-רישום אובייקטיבי, יצריך את השימוש בה לצורך הסתכלות וניתוח תחומי תנועה וסגנונות, שנוצרו על-ידי אלה שלהם עצמם אין הידיעה הדרושה לרישום התנועה. נעשה, איפוא, שימוש בתחומי תנועה, שנוצרו ללא קשר לכתב-התנועה אשכול-ואכמן, או כל כתב-תנועה אחר. תחומים אלה כללו: חינוך גופני, באלט קלאסי, התנהגותן של חיות, שפת האילמים-חרשים והמחול העממי.

תוצאות מחקרים אלה פורסמו לבסוף על-ידי החברה ומאוחר יותר ע"י אוניברסיטת תל-אביב. בצורה זו הוכח, שכתב-התנועה הוא שיטה יעילה ברישום תנועה. הפרסום החדש ביותר בסידרת ספרים אלה הוא, סויטה של מחולות מאת נועה אשכול. פרסום זה מדגים את השימוש בשיטה כאמצעי עיצובי ומחשבתני.

"בת-שבע", המגיע מדי שבוע לגעתון, ואמנים ומורים ידועי-שם אחרים.

יהודית ארנון, מרכזת האולפן והמנהלת האמנותית של הלהקה הבינ-קיבוצית, היא הרוח החיה כאן. מאז עלתה ארצה בשנת 1948 והצטרפה לקיבוץ געתון, היא פועלת למען אמנות המחול בקיבוצה ובתנועה הקיבוצית כולה. היא טיפחה במשך 25 שנות פעילותה רקדנים ומורים שיצרו, לא אחת, להקות. מאז מלחמת יום-כיפור, פועלת הלהקה הבינ-קיבוצית שלושה ימים בשבוע, בהדרכת יהודית ארנון ואמנים אחרים, ביניהם: גרטרווד קראוס, פלורה קושמאן, גדעון אברהמי, ג'ין היל-סאגאן וליינדה רבין.

הלהקה פועלת באינטנסיביות שלושה ימים בשבוע, בהם משוחזרים חבריה מעבודתם בקיבוציהם. בשנה האחרונה הופיעה הלהקה כעשרים פעם במקומות שונים בארץ.

אווירה מיוחדת במינה שוררת בסדנא שבגעתון, אווירה של רצינות מקצועית ושאפה לרמה אמנותית גבוהה. אבל חשובה מכך היא הגישה החברתית האופפת את הרקדן. ניכרת חברות וחמימות אנושית האופיינית לקבוצה. יתכן וזה יתרון שניתן ללהקה זו בכוח היותה קיבוצית. ■

העבודה המעשית לוותה במחקר תיאורטי. בשנים 1968-9 השתתפה נועה אשכול בפרייקט, שנערך באוניברסיטת אילינוי בארה"ב, שעסק במהותה והשלכותיה של תנועה בריזומנית. הוכנה תכנית למחשב, שבעזרתה הוזן המחשב בנתונים, אודות תנועתם הבריזומנית של אברים סמוכים, בהתאם לשיטת כתב-התנועה אשכול-ואכמן.

מאז פיתחו אברהם ואכמן ומ. קליין בטכניון החיפני תכנית חדשה, לשימוש בפתרון בעיות התנועה הבריזומנית על-ידי מחשב, בעזרת כתב-התנועה.

פעילות המכון משתרעת על שטחים רבים: פולקלור, חינוך גופני, חינוך למחול, תורת-התנועה, זואולוגיה וכו'; תיאוריה של עיצוב מחולות, המבוססת על עקרונות מיבניים, שניתן להגדירם ולפקח עליהם, במסגרת כתב-התנועה; מחקר שיטתי שונות לרישום תנועה ונסיונות בתחום זה, שנעשו בעבר.

בימים אלה נעשית עבודה על רשימותיו של ניוינסקי, שרשם לפחות אחת מיצירותיו, שהכין עבור דיאגילב, בכתב-תנועה משלו.

כן נעשות עבודות בתחום תנועתם של בעלי-חיים חסרי-חוליות. ג'ון ג. האריס עסק ביישום כתב-התנועה של אשכול-ואכמן באמנויות החזותיות ובמיוחד בשטח האמנויות הקינטיטיות, הכוללות הנפשה סינטיטית.

בארה"ב פועלים הפרופסורים לאורה הילסטר ואנאליס הוימן, שתיהן מאוניברסיטת אילינוי, בשיתוף עם המרכז ה"ישראלי. נוסף להוראת כתב-התנועה על-ידי פרופ' הוימן, היא יצרה שיטת-הוראה של הכתב, המבוססת על הדרכה בעזרת מחשב.

בקנדה, באוניברסיטת דלהאווי שבהאליפאקס, ממשיך ד"ר אילן גולני בתצפיותיו על התנהגות בעלי-חיים, אותן החל בתל-אביב, כן הוא מורה לזואולוגים אחרים את כתב-התנועה אשכול-ואכמן. ■

באלט, מחול מודרני ופנטומימה לנוער

בעצם מהותו, בהיותו אמצעי אמנותי בלתי-מילולי, המחול על כל צורותיו מתאים מאין כמוהו לקהל הצעיר. תנועת גוף-האדם היא מדיום בלתי אמצעי, המדבר מלב אל לב. גם תכונה זו מועידה אותו להיות מובן לילד ולנוער.

התיאטרון לילדים ולנוער" (של משרד-החינוך והתרבות) שוקד מזה שנתיים על הכנת תוכניות מיוחדות עבור קהלו הספציפי, שיקרבו את התלמידים אל המחול ואת אמנות-התנועה אליהם. פעולה חינוכית ראשונה במעלה זו, נעשית בכמה דרכים.

להקת המחול „בת-שבע“ הכינה למופעיה במסגרת התיאטרון לנוער תוכנית, ובה הדגמה והסבר על מהות יצירת המחולות (שעוצבה ונכתבה על-ידי יהודית ברין-אינגבר), ומבחר מהרפטואר שלה. התוכנית כללה יצירות משל מרתה גראהם, טאלי ביאטי (,תחנות ומיפגשים“), והשנה תמשיך הלהקה במופעיה לנוער ותוכניתה תכלול, בין היתר, את „השולחן הירוק“ של קורט יוס. השנה מצטרף גם „הבאלט הישראלי“ למופעי התיאטרון

לילדים ולנוער, והוא יציג מחולות מאת באלאנצ'ין, פליקס בלאסקה ואחרים, בליווי הסברים.

תוכנית במתכונת צוות המופיע באולמות בתי-הספר ושמה „עולם הפנטומימה“, מבוצעת מזה שלוש שנים וזוכה להצלחה רבה. מעצב מופע זה ומבצעו הוא יורם בוקר.

לשורת מופעים אלה מצטרפת עתה תוכנית חדשה ושמה „יצירה וצורה“, המשלבת בתוכה ספרות, מחול וצליל. עיצוב התוכנית הוא בידי רינה שרת, והיא תבוצע על-ידי שוקי ואגנר ואילנה כהן (רקדנית „ענבל“ לשעבר). והשחקנית שושנה דואר.

מופעי התיאטרון לנוער יכללו, איפוא, כמעט את כל סוגי המחול, והילדים שיחזו בהם יהיו תלמידי כיתות היסוד והניכיו בתי-הספר התיכוניים כאחד.

נוסף לכל אלה מהווה המחול מרכיב נכבד בכל הצגותיו של התיאטרון. למשל, הצגת האגדה „שלושה וארבעה“ של ביאליק, בה נטלו חלק רקדני „ענבל“, שהוצגה גם בכנס בין-לאומי של תיאטרון-ינוער שנערך בקיץ שעבר בהאמבורג (גרמניה המערבית).

מרכז למחול — בנתניה

מסתבר שהוראת המחול הולכת ותופסת מקום חשוב לא רק בשלוש הערים הגדולות. בערים הקטנות יותר ממלאים האולפנים הפועלים שם צורך חשוב, ומאפשרים על-ידי הקירבה הגיאוגרפית למקום המגורים, לילדים בגיל צעיר ללמוד מחול, באלט, וכל יתר מקצועות התנועה.

אהוד בן-דוד, שהוא עצמו יליד נתניה, הקים בעיר הנופש והיהלומים מרכז למחול, המנוהל על-ידי „אגודה לקידום המחול בישראל“. נוסף לסטודיו שבנתניה מקיים המרכז „סניף“ באבן-יהודה (בשיתוף עם המועצה המקומית). המרכז פועל מזה שנתיים ובו למעלה מ-500 תלמיד. למרכז גם להקה לפול-קלור וג'אז, המרבה להופיע והגיעה עד שלב הגמר בתחרות ארצית ללהקות פולקלור שנערכה השנה.

בכל העולם, וכן בישראל, קיימת בעיית מיעוט הבנים ה-לומדים מחול על כל צורותיו, לעומת שפע הבנות, הממלאות את הסטודיות. ודאי אין זה מקרה שאהוד, בהיותו בעצמו רקדן, מודע לבעיה זו, והוא מקדיש תשומת לב מיוחדת לטיפוח ה„צד הגברי“ של המחול. מסתבר שהג'אז, ועצם העובדה שרקדן בעל מוניטין עומד בראש הסטודיו מסוגלים לקרב נערים לתחום אמנותי זה, שהציבור הדביק לו תדמית נשית.

לצד האירגוני של פעילות המרכז אחראי עולש סופר, בוגר מכוון וינגייט, העוסק בעצמו במחול.

המרכז למחול הנתנייתי הוא דוגמה לפעילות פדגוגית-אמנו-תית חשובה בערי-השדה, פעילות רב-גונית, היוצרת רקדנים לעתיד, ואולי אף חשוב מכך, קהל בעל-ידע. ואין לך קהל טוב מזה שבעצמו התנסה ביצירה אמנותית בילדותו. ■

מחקר

מזה ארבע שנים נערך מחקר נרחב בתחום המחול העממי של העדות בישראל. יוזמת התוכנית היתה גורית קדמן. התוכנית נתמכת על-ידי המועצה הציבורית ליד משרד-החינוך והתרבות בשיתוף עם המרכז לפולקלור של האוניברסיטה העברית והוועדה למחולות-עם של ההסתדרות. במסגרת זו מתבצעות הקלטות והסרטות ונעשה שיחזור מחולות העדות היהודיות מחוץ לישראל, והמחול העממי בישראל על כל סוגיו. המחולות שנחקרו הם של יהודי תימן, גרוזיה, הודו וכוורדיסטאן. (את מחולות הכורדיים חוקרת המוסיקולוגית פאמלה סקוויירס). כן נחקרים מחולות הדרוזים והצ'רקסים.

מעל 40 קבוצות של רוקדים פועלות ברחבי הארץ בעידוד התוכנית. תפקידים רבים ללהקות אלה, „גישור על פני פער-הדורות, פער-ההזדהות — בדרך זו מתוודעים צעירי העדות למסורתם — וכן גישור על פני הפער החברתי“ — אמרה לא מכבר גורית קדמן.

המוסיקולוגית נעמי בהט-רצון עוסקת גם היא במחקר המחול התימני, בשיתוף עם המוסיקולוג הד"ר אבנר בהט, במסגרת הפקולטה לאמנויות של אוניברסיטת תל-אביב. הם עוסקים בעיקר ביחסי הגומלין בין המחול התימני, הזמירה המלוות אותו ופיוטי הדיוואן.

לנעמי בהט נסיון במחקר, הסרטה והקלטה (היא עסקה במחקר המחול הדרוזי בישראל — מחולות החתונה — במסגרת עבודת המוסמך שלה בסורבון). ■